

संस्कृतबालादर्श एकोनत्रिंशः पाठः ॥ २९ ॥

॥ सत्यं जयति नानृतम् ॥

ज्यायसी Elder । कनीयसी Younger ।

तदीयः His, her's or it's । मदीयः mine, यदि , तर्हि If, then
आसीत् पुरा सुवर्णपुरे (आसीत् पुरा सुवर्णपुरे long back in the city of *Suvarṇapura*) there
was धनवान् कश्चित् वैश्यः (धनवान् कश्चित् वैश्यः a certain rich merchant) । तस्य द्वे
भार्ये आस्ताम् (तस्य द्वे भार्ये आस्ताम् his, there were two wives) । तयोज्यायसी
वन्ध्या (तयोः ज्यायसी वन्ध्या of them elder wife was a barren woman) । कनीयसी
तु पुत्रमेकं प्रासूत (कनीयसी तु पुत्रमेकं प्रासूत youger wife gave birth) । ते द्वे अपि तं
बालं स्नेहेनापोषयताम् (ते द्वे अपि तं बालं स्नेहेन अपोषयताम् both of them also nourished
with love) ॥

अथ then कियताऽपि कालेन (अथ कियताऽपि कालेन then, in little or no time)
स वैश्यः कालधर्मं गतः (स वैश्यः कालधर्मं गतः that merchant died by the will of
time) । तस्य सर्वमपि धनं (तस्य सर्वमपि धनं all his wealth) पुत्रिणीं कनीयसीं
गच्छति (पुत्रिणीं कनीयसीं गच्छति goes to the daughter and younger wife) । ज्यायसी
तु तन्नासहत (तु ज्यायसी तत् न असहत but the elder wife did not tolerate that) । अतः
सा व्यचिन्तयत् (अतः सा व्यचिन्तयत् then she thought) - ‘ यदि शिशुमिमं मदीयं
(यदि शिशुः इमं मदीयं if this baby is mine) कथयिष्यामि (कथयिष्यामि will tell) तर्हि
महदिदं भर्तुर्धनं (तर्हि महत् इदं भर्तुः धनं then this great wealth of the husband)

मामेष्यति ' - इति (माम् एष्यति इति thus will come to me) । एवं विचिन्त्य सा बालकमादाय (एवं विचिन्त्य सा बालकमादाय she, contemplating in this wa, brought the child) प्रतस्थे । कनीयसी तां वारयति स्म (कनीयसी वारयति स्म younger wife obstructed) ॥

ततः कलहायमाने (ततः कलहायमाने therefore two quarrelling) ते न्यायाधिपमगच्छताम् (ते न्यायाधिपम् अगच्छताम् they two went to the judge) । उभे अपि तस्याग्रे (उभे अपि तस्य अग्रे both in front of him) “ ममायं शिशुः (मम अयं शिशुः this is my baby), ममायं शिशुः (मम अयं शिशुः this is my baby) ” इत्यवदताम् (इति अवदताम् they two said thus) । न्यायाधिपो विवादस्य रहस्यं ज्ञातुम् इच्छन् (न्यायाधिपः विवादस्य रहस्यं ज्ञातुम् इच्छन् judge wishing to know the secret the argument) स्वभृत्यमकथयत् (स्व भृत्यम् अकथयत् told his servant, help) - - “ यद्युभयोरयं शिशुस्तर्हि (यदि उभयोः अयं शिशुः तर्हि if this child belongs to both, then) तं छित्त्वा समं विभज्य (तं छित्त्वा समं विभज्य having cut divided him equally) उभाभ्यां यच्छ ” - इति (उभाभ्यां यच्छ give among the two) ॥

तच्छ्रुत्वा ज्यायसी - - “ साधु स्वामिन् साधु (तत् श्रुत्वा ज्यायसी साधु स्वामिन् साधु having heard that the elder wife exclaimed well well sir) ! एवं क्रियताम् ” - - इत्युच्चैरवोचत् (एवं क्रियताम् इति उच्चैः अवोचत् do so; she loudly exclaimed) । कनीयसी तु , व्याकुलाभूत्वा (कनीयसी तु , व्याकुलाभूत्वा but the younger wife having become perplexed) जगाद् (जगाद् said) “ स्वामिन् ! तदीय एवायं बालो

न मदीयः (स्वामिन् ! तदीय एव अयं बालः न मदीयः sir, this child is hers only not mine)
तस्मात् सजीवोऽयं तस्यै दीयताम् (तस्मात् सजीवः अयं therefore, let him live, be
given to her)” - - इति ॥ न्यायाधिपस्तदाकर्ण्य (न्यायाधिपः तत् आकर्ण्य the judge
having heard that) स्मयमानः (स्मयमानः smiling) कनीयसीमेव शिशोर्जननीं
निश्चित्य (कनीयसी एव शिशोः जननीं निश्चित्य younger wife is the mother of the child,
having determined) तस्यै शिशुमदापयत् (तस्यै शिशुम् अदापयत् to her awarded the
child) । ज्यायसी तु जनैरुपहस्यमाना प्रत्यगच्छत् (ज्यायसी तु जनैः उपहस्यमाना प्रति
अगच्छत् but, she being laughed at by the people, returned back) ॥

अतः - - " सत्यं जयति नानृतम् " इति जना वदन्ति (अतः सत्यं जयति न अनृतम्
इति जनाः वदन्ति therefore, people say Truth wins; not falsehood) ॥

क) प्रश्नाः - - - -

१. कुत्र आसीत् धनवान् कश्चित् वैश्यः ?

सुवर्णपुरे धनवान् कश्चित् वैश्यः आसीत् ।

२. तस्य के आस्ताम् ?

तस्य द्वे भार्ये आस्ताम् ।

३. तयोः का वन्ध्या ?

तयोः ज्यासी वन्ध्या ।

४. का पुत्रमेकं प्रासूत ?

तयोः कनीयसी तु पुत्रमेकं प्रासूत ।

५. ते तं बालं कथं अपोषयताम् ?
ते तं बालं स्नेहेन अपोषयताम् ।
६. कः कदा कालधर्मं गतः ?
अथ कियताऽपि कालेन स वैश्यः कालधर्मं गतः ।
७. तस्य सर्वमपि धनं कां गच्छति ? कुतः ?
तस्य सर्वमपि धनं पुत्रिणीं कनीयसीं गच्छति ।
८. का तन्नासहत ?
ज्यायसी तु तन्नासहत (तत् असहित not tolerate) ।
९. अतः सा किमचिन्तयत् ?
ज्यायसी व्यचिन्तयत् “ यदि शिशुमिमं मदीयं कथयिष्यामि तर्हि महदिदं
भर्तुः धनं मां एष्यति ” इति ।
१०. एवं विचिन्त्य सा किमकरोत् ?
ज्यायसी विचिन्त्य सा बालकमादाय प्रतस्थे ।
११. तदा कनीयसी किं चकार did do ?
कनीयसी तां वारयति स्म ।
१२. ततः कलहायमाने ते किमकुरुताम् ?
ते कलहायमाने न्याधिपमगच्छताम् ।
१३. उभे अपि कस्याग्रे किमवदताम् ?
उभे न्याधिपमाग्रे “ मामयं शिशुः मामयं शिशुः ” इत्यवदताम् ।

१४. न्यायाधिपः कं किमकथयत् ?

न्यायाधिपः विवादस्य रहस्यं ज्ञातुं इच्छन् स्वभृत्यमकथयत् “ यदि उभयोः अयं शिशुः तर्हि तं छित्त्वा समं विभज्य उभाभ्यां यच्छ ” इति ।

१५. तच्छ्रुत्वा ज्यायसी किमुच्चैरवोचत् ?

तच्छ्रुत्वा ज्यायसी " साधु स्वामिन् साधु ! एवं क्रियताम् इत्यौच्चैरवोचयत् ।

१६. कनीयसी तु व्याकुला भूत्वा किं जगाद ?

कनीयसी तु , व्याकुला भूत्वा जगाद “ स्वामिन् ! तदीयः एवायं (एव अयं) बालो न मदीयः तस्मात् सजीवोऽयं तस्यै दीयताम् ” -- इति ।

१७. न्यायाधिपः किमकरोत् ?

न्यायाधिपस्तदाकर्ण्य (नयाधिपः तत् आकर्ण्य) स्मयमान कनीयसीं एव शिशोः जननीं निश्चित्य तसै शिशुं आदापयत् ।

१८. का कैरुपहस्यमाना प्रत्यगच्छत् ?

ज्यायसी तु , जनैः उपहस्यमान प्रति अगच्छत् ।

१९. अस्मिन् पाठे उपदेशः कः ?

अस्मिन् पाठे उपदेशः “ सत्यं जायति न अनृतम् ” इति जनाः वदन्ति ।

ख) पठत - - १. शिशोः + जननी = शिशोर्जननी । २. पुर्वेद्युः + इव = पूर्वेद्युरिव । ३. प्रीतिः + अवर्धत = प्रीतिरवर्धत ।

ग) न केवलं - - किन्तु , यदि - - - तर्हि , यद्यपि - - - तथापि ।

एतैः यथायोगं वाक्यानि पूरयत - - -

१. - - - स बुधिमान् - - - उद्यमी च ।

१. न केवलं स बुधिमान् किन्तु उद्यमी च ।

२. रामः - - - बुद्धिमान् - - - अलसः ।

२. रामः यद्यपि बुद्धिमान् तथापि अलसः ।

३. - - - सम्यक् पठिष्यसि - - - श्रेयः प्राप्स्यसि ॥

३. यदि सम्यक् पठिष्यसि तर्हि श्रेयः प्राप्स्यसि ॥

घ) समानशब्दाः - similar words.

किमीयः of what *n* , मदीयः mine , अस्मदीयः ours ,

त्वदीयः yours (*sing.*), युष्मदीयः yours (*pl.*) ,

तदीयः his, hers, of that, (that's) एतदीयः of this ,

इदमीयः of this (*neut*) , अदसीयः of that (*n*)^{1*},

भवदीयः yours^{2*},

^{1*} अदस् (अदः) adas (adaḥ) = that (*n*)

^{2*} भवदीयः bhavadiyaḥ = 'yours,' is used on a letter before signature.

शब्दसंग्रहः śabdasaṅgrahaḥ = Vocabulary

सत्यं <i>a</i> honesty	विचिन्त्य <i>in.</i> having thought
जयति <i>P.</i> becomes victorious	एष्यति <i>P.</i> will come
ज्यायसी <i>f</i> elder	बारयति स्म <i>P.</i> obstructed
कनीयसी <i>f</i> younger	न्यायाधिपः <i>m.</i> judge
तदीयः <i>a. m.</i> his, hers, its	विवादः <i>m.</i> dispute
मदीयः <i>a.m.</i> mine	ज्ञातुम् इच्छन् <i>a.m.</i> desiring
यदि - तर्हि <i>in.</i> if-so	to know
वन्ध्या <i>f</i> barren woman	व्याकुला <i>a.f.</i> perplexed
प्रासूत <i>A.</i> gave birth to	सजीव <i>a.m.</i> alive
अपोषयतां <i>P.</i> they two nourished	स्मयमाना <i>a.m.</i> smiling
कालधर्मः <i>m.</i> death	उपहस्यमाना <i>a.f.</i> being laughed at
पुत्रिणी <i>a.f.</i> having a son	अनृतम् <i>n</i> falsehood
असहत <i>A.</i> endured	जगाद् <i>P.</i> said
जननी <i>f</i> mother	